

अर्थ

“अर्थ एव प्रधानः” इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ३३

पुणे, बुधवार ४ जानेवारी, १९६७

अंक १

विविध माहिती

रशियाची नवी बॉम्बफेकी विमाने—रशियाने आपल्या विमानदलात तीन नव्या प्रकारच्या बॉम्बफेकी विमानांची भर घातली आहे. रशियन तज्ज्ञांच्या मताने आवाजापेक्षाही अधिक वेगाने उडवण करणारी ही विमाने जगातील कोणत्याही लक्ष्यावर अचूक मारा करू शकतील. हवाई युद्धात उद्भवणाऱ्या कोणत्याही प्रसंगाला तोंड देण्यास ती समर्थ आहेत. त्यांची जास्तीत जास्त गती तासाला १,८६० मैल असू शकेल आणि ती ९८ हजार फूट उंचीवरून भ्रमण करू शकतील. नवी विमाने चालविण्याचे अध्यावत शिक्षणही रशियन वैमानिक घेत आहेत.

रशियाची मोटारींची निर्यात—गेल्या दहा वर्षांत रशियाने आपल्या मोटारींची निर्यात दुपटीने वाढविली आहे. आता रशियात तयार झालेल्या प्रवासी मोटारी आणि मालवाहू मोटारी पश्चिम युरोपात आपला शिरकाव करून घेत आहेत. १० वर्षांपूर्वी रशिया दरसाल सर्व प्रकारच्या मिळून ३५ हजार मोटारी निर्यात करित असे. गेल्या वर्षी रशियाने ६३, ७०० मोटारी निर्यात केल्या.

तारापूर येथील अणुशक्तिकेंद्र—तारापूर येथे उभारण्यात येत असलेल्या अणुजनित विद्युत्-केंद्राचे ७० टक्के काम पूर्ण झाले आहे. केंद्रासाठी सुमारे ६५ कोटी रुपये खर्च येणार आहे. त्याशिवाय केंद्रातील अणु-इंधनाच्या पहिल्या हप्त्यासाठी आणखी १८ कोटी रुपये लागतील. केंद्राचे काम ठरल्या वेळा-पत्रकाप्रमाणे पूर्ण होईल असे दिसते.

वाढवण्यासाठी मदत—रत्नागिरी जिल्ह्यात झालेल्या वादळात ज्यांची हानी झाली त्यांना मदत देण्यासाठी म्हणून महाराष्ट्र राज्याने १९.६१ लाख रुपये मंजूर केले आहेत. वादळात हानी झालेल्या फळबागांची पुनः लागवड करण्यासाठी ह्या मदतीचा उपयोग करण्यात यावयाचा आहे.

गोंदिया जिल्ह्यातील भातागिरण्या—गोंदिया जिल्ह्यात भाताची पैदास सुमारे १० लाख टनांपर्यंत झाली आहे. परंतु राज्य सरकारने फक्त भातसडीच्या ६९ गिरण्यांनाच भात सडण्याची परवानगी दिली आहे. त्यामुळे गिरण्यांवर फार ताण पडत आहे. जिल्ह्यातील आणखी ३०० गिरण्या अद्याप बंद आहेत. गिरणी मालकांनी ह्या बाबतीत सरकारकडे तक्रार केली आहे.

मद्रासजवळ औद्योगिक वसाहत—मद्रासपासून २० मैल अंतरावर राज्यसरकारने विजेच्या उपकरणांचे उत्पादन करणारी एक औद्योगिक वसाहत स्थापन करण्याचे ठरविले आहे. ह्या वसाहतीत प्रथम १६ घटकांची व अखेरीस ३२ घटकांची सोय करण्यात येईल. वसाहतीच्या स्थापनेसाठी २२.५१ लाख रुपये खर्च येईल व नंतर दरसाल ६६ हजार रुपये खर्च करावे लागतील.

आर्थिक बहिष्कारामधील अडचण—सीलोनने दक्षिण आफ्रिकेवरील संकल्पित आर्थिक बहिष्कारात भाग घेतला आणि त्या देशाशी व्यापार करण्याचे बंद केले, तर सीलोनच्या चहाच्या निर्यातीचे ९ कोटी रुपयांचे नुकसान होईल. दक्षिण आफ्रिकेच्या वर्णभेदाच्या धोरणाला विरोध म्हणून भारताने त्या देशाला चहा पाठविण्यास बंदी केलेली आहे, त्यामुळे दक्षिण आफ्रिकेत फक्त सीलोनचाच चहा खपत आहे.

दूरदर्शनाची यंत्रसामग्री—भारत आणि पश्चिम जर्मनी ह्यांच्या दरम्यान करण्यात आलेल्या एका कराराप्रमाणे पश्चिम जर्मनी भारताला दूरदर्शनिक यंत्रांचा व उपकरणांचा पुरवठा करणार आहे. दूरदर्शनाच्या प्रक्षेपणासाठी लागणाऱ्या उपकरणांची ऑल इंडिया रेडिओला तातडीची गरज होती. उपकरणे ह्या-आधीच पुरविण्यात आली आहेत. भारतामधील तंत्रज्ञांना शिकवून तयार करण्याचीही व्यवस्था झाली आहे.

नेपाळचा चीनची मदत—नेपाळची आर्थिक परिस्थिती सुधारण्यासाठी व तंत्रिक विकास साधण्यासाठी चीनने १५ कोटी नेपाळी रुपयांची प्रथम देण्याचे कर्ज केले आहे. पांढऱ्या चलनात ७० लाख पाँड होते. ती ४ वर्षांच्या अवधीत देण्यात येणार असून त्यात रोस रकम, माल व यंत्रसामग्रीचा समावेश आहे.

नवीन प्रकारचे विमान—फ्रान्समध्ये तयार करण्यात आलेल्या एका नवीन प्रकारच्या विमानाची चाचणी घेण्यात आली आहे. विमानात १० माणसे बसण्याची सोय आहे. ते ३,६०० किलोमीटर अंतर इंधनाचा शिल्लकी साठा न घेता जाऊ शकते. आतील सुच्युत बंदीच्या असून त्यांचा उपयोग विचार-विनिमयासाठी, बँटक घेण्यासाठी करता येतो.

मोडीच्या टंचाईचा परिणाम—कैरो शहरात छोट्या नाण्यांची टंचाई भासू लागल्यामुळे सरकारने अल्पमुदत धातूची टोकन्स वापरात आणली आहेत. ही टोकन्स फक्त सार्वजनिक वाहतुकीच्या साधनासाठीच चालतात. त्यांना अधिकृत पैशाचा कायदेशीर दर्जा नाही. परंतु छोट्या नाण्यांच्या टंचाईमुळे लोक ती इतर व्यवहारांतही वापरू लागले आहेत.

अजिंठा येथे पाण्याची सोय—जमप्रसिद्ध अजिंठा लेणी पहाण्यासाठी येणाऱ्या प्रवाशांची पाण्याची सोय करण्यासाठी भारत सरकारने २.२५ लाख रुपये खर्च येणारी योजना तयार केली आहे. अजिंठा लेण्याच्या पायथ्याशी एक हॉटेल आहे. परंतु तेथे पाण्याची अडचण आहे. नव्या योजनेत नजीकच्या ओढ्यातील पाणी सेचून, शुद्ध करून, पुरविले जाणार आहे.

बँकॉक येथील व्यापारी प्रदर्शन—बँकॉक येथे आशियातील देशांचे एक व्यापारी प्रदर्शन भरविण्यात आले होते. ते ३ आठवडे चालले होते. प्रदर्शनात ३४ आशियाई देशांनी भाग घेतला होता. जपान, भारत, हॉंगकॉंग, रशिया, ह्या देशांनी कापडाच्या विक्रीचे सांदे केले. रशिया, जपान व फ्रान्स ह्यांनी भारी यंत्रसामग्रीचेही सांदे केले.

आर्कोणम येथे पोलाद कारखाना—मद्रास सरकारने अर्कोणम येथे सार्वजनिक मालकीचा पोलादाचा कारखाना स्थापन करण्याचे ठरविले आहे. त्याची बरीचशी यंत्रसामग्री रशिया पुरविणार आहे व बाकीची रांची येथील कारखान्याकडून घेण्यात येणार आहे. संकल्पित कारखान्यात मुख्यतः जुन्यापाण्या लोखंडाचा वापर करण्यात येईल.

कच्छमध्ये हलक्या प्रतीचा कोळसा—कच्छच्या रणात कोळसा सापडतो किंवा काय ह्याची भूस्तरविषयक पाहणी राज्य सरकारतर्फे चालू होती. पूर्व जर्मनीमधील काही तज्ज्ञांनी आता राज्य सरकारच्या शोधाला पाठिंबा दिला आहे. त्यांच्या मताने कच्छमध्ये ५० मेगेवॉट विजेचे केंद्र निदान ४० वर्षे चालण्यादत्तका हलक्या प्रतीचा कोळसा सापडू शकेल.

नागार्जुन सागराचे आकर्षण—आंध्र राज्यात नागार्जुन-सागर येथे बांधण्यात येणारे भारतामधील सर्वात मोठे दगडी धरण आहे. त्याच्या आसपासची सृष्टिशोभाही प्रेक्षणीय असल्यामुळे हौशी प्रवासी तेथे आकर्षित जातात. दरमहा निदान ३० ते ३५ हजार प्रवासी धरणाचे काम पाहण्यास येतात. शनिवारी व रविवारी तर त्यांची संख्या ५ हजारांपर्यंत जाते. त्यात काही परदेशी प्रवासीही असतात.

निर्यातीस योग्य अशी केळी—भारताला परदेशीय चलन प्राप्त करून देणाऱ्या निर्यातीच्या मालात शेंगदाणा, परंदाच्या बिया, मसाल्याचे पदार्थ, ह्या वस्तूंबरोबर केळ्यालाही स्थान मिळू लागले आहे. केळी निर्यात करण्यातील मोठी अडचण म्हणजे ती दीर्घकाल टिकत नाही ही आहे. ह्या अडचणीवर मात करण्यासाठी दीर्घकाल टिकू शकणाऱ्या केळ्यांच्या जातींची मुद्दाम लागवड करण्याच्या योजना आसण्यात येत आहेत.

सिलोनची अडचणीची परिस्थिती—सिलोनमध्ये तांदूळाची चणचण तर फार भासत आहेच; पण त्याशिवाय त्या देशाला परदेशीय चलनाच्या जबरदस्त टंचाईलाही तोंड यावे लागत आहे. परदेशीय व्यापारात झालेली मोठी घट आणि मदत देणाऱ्या देशांनी केलेली अपुरी मदत ह्यांच्यामुळे सिलोनमध्ये आर्थिक संकट उद्भवले आहे.

चांदीची चोरटी निर्यात—गेल्या दोन वर्षांत भारतामधून चोरट्या मार्गाने निर्यात करण्यात येणाऱ्या चांदीत खूप वाढ झाली आहे. १९६४ साली चोरट्या मार्गाने ३०२ किलोग्रॅम चांदी निर्यात करण्यात आली. तिची किंमत १.१ लाख रुपये होती. १९६५ साली २,३२२ किलोग्रॅम वजनाची ११ लाख रुपयाची चोरटी चांदी निर्यात करण्यात आली. १९६६ च्या सप्टेंबर अखेर १६,१६७ किलोग्रॅम वजनाची ५६.५ लाख रुपयांची चांदी चोरून निर्यात करण्यात आली.

युद्ध छायाचित्रांना बक्षिसे—हेग येथील आंतरराष्ट्रीय वृत्तपत्र छायाचित्रांच्या प्रदर्शनात व्हिएटनाममधील दोन युद्धविषयक चित्रांना बक्षिसे मिळाली. त्यांपैकी एक चित्र व्हिएट कॉंग गनिमाचे एक प्रेत चिलसती गाडी ओढून नेत असल्याचे आहे. मारल्या गेलेल्यांची नोंदणी करण्यासाठी प्रेत मोजली जातात.

सासरेच्या धंध्यातील उपपदार्थ—गुजरात सरकार सासरेच्या धंध्याच्या आधाराने तयार होऊ शकणाऱ्या इतर उपपदार्थांची निर्मिती करणारे उद्योगधंदे काढण्याचा विचार करीत आहे. राज्यातील सहकारी सासरे कारखान्यांच्या मध्यवर्ती संघटनेत ह्या विषयी विचार विनिमय करण्यात आला. सासरेच्या कारखान्यातील मळीपासून अल्कोहल तयार करण्याचा कारखाना काढण्याचाही विचार करण्यात आला.

अर्थ

बुधवार, ४ जानेवारी, १९६६

संस्थापक :
प्रा. वामन गोविंद काळे

संपादक :
श्रीपाद वामन काळे

“अर्था”चे ३३ व्या वर्षात पदार्पण

“अर्थ एव प्रधानः” हे महाराष्ट्रीय जनतेला पटवून देण्यासाठी आणि सामाजिक संस्कृतीत ललित वाङ्मयास जे स्थान आहे, त्याच तोडीचे स्थान अर्थविषयक वाङ्मयास प्राप्त करून देण्यासाठी प्रा. वा. गो. काळे ह्यांनी १९३५ मध्ये “अर्था”ची स्थापना केली. त्यांच्या मृत्यूनंतर, १९४६ सालापासून, “अर्था”ची जबाबदारी प्रस्तुत संपादकाकडे आली आणि महाराष्ट्रीय जनतेने त्यालाही सक्रिय प्रोत्साहन दिले. म्हणूनच “अर्था”ला हे व्रत गेली ३२ वर्षे चालू ठेवता आले आहे. “अर्था”च्या वाचकांच्या अपेक्षा पुऱ्या पाडण्याचा आणि हितचिंतकांच्या साहाय्यास पात्र राहण्याचा आम्ही कसून प्रयत्न करित आहो.

“अर्था”चे उद्दिष्ट, सामाजिक व राष्ट्रीय व्यापक उत्कर्षासाठी अर्थाजनाचे महत्त्व व सुयोग्य पद्धती ह्यांचा प्रसार करणे हे आहे. “अर्थ” हे कोणत्याही संस्थेचे, समूहाचे, संकुचित हितसंबंधांचे पत्र नाही. म्हणून त्याची उपयुक्तता सर्वांना वाटते हे “अर्था”चे वैशिष्ट्य आहे. “अर्था”वरील जनतेचा हा लोभ असाच कायम राहिल, इतकेच नव्हे तर वृद्धिंगत होईल, असा विश्वास वाटतो.

प्रस्तुत अंकापासून “अर्था”च्या आकारात बदल करण्यात आलेला आहे. फुलस्केप ऐवजी डबल डेमीच्या अधिक सोईस्कर आकारात ह्यापुढे “अर्थ” छापण्यात येणार आहे. ह्या फरकामुळे पृष्ठसंख्येत भर पडून वाचकांना मिळणाऱ्या मजकुरात वाढच होणार आहे.

एंजिनिअर्सच्या पदवीधरांची मागणी घटली

गेल्या काही महिन्यांत एंजिनिअरिंगची पदवी घेतलेल्या लोकांसाठी असणारी मागणी घटल्याचे आढळून आले आहे. ह्याचे एक कारण असे सांगण्यात येत आहे की उद्योगधंद्यात व इतर संलग्न कारखानदारीत जशी वाढ होईल असे वाटले होते तशी ती झाली नाही. उद्योगधंद्यात सुमारे ११ टक्के वाढ होईल अशी अपेक्षा होती. पण प्रत्यक्ष वाढ मात्र ६ ते ७ टक्क्यानेच झाली. साहजिकच एंजिनिअरिंगचे ज्ञान असणाऱ्या लोकांची मागणी कमी झाली. शिवाय देशाच्या काही भागांत

तरी एंजिनिअर्सना देण्यात येणारे वेतन व नोकरीच्या इतर सवलती असाव्या तशा आकर्षक नाहीत. कारखान्यांना सामान्यतः अनुभवी एंजिनिअर्सची जरूर असते. बऱ्याच वेळा योग्य त्या अनुभवाची माणसे मिळत नाहीत. त्यापुढेही एंजिनिअर्सना काम न मिळाल्याचे दृश्य दिसून येते. फित्थेकदा एंजिनिअरिंग शाखेतील पदवीधर दूर जाण्यास तयार नसतात. शास्त्रीय व तांत्रिक ज्ञान पैदा केलेल्यांची जी अधिकृत यादी करण्यात आली आहे तीवरून असे दिसते की १ नोव्हेंबर १९६६ ह्या दिवशी ५७५ एंजिनिअर्सना नोकऱ्या मिळालेल्या नव्हत्या. त्यांपैकी ४५९ जणांना सहा महिन्यांपेक्षा कमी काळात नोकऱ्या नव्हत्या; ५७ जणांना ६ महिने ते वर्षभरात नोकऱ्या नव्हत्या आणि ५९ जणांना वर्षापेक्षा अधिक काळ नोकऱ्या नव्हत्या उद्योगविनिमय केंद्रात नोकरीसाठी नोंद करणाऱ्या एंजिनिअरिंगच्या पदवीधरांच्या संख्येत अलीकडे वाढ होत चालली आहे. १९६४ च्या जूनअखेर त्यांची संख्या १,९७५ होती ती १९६६ च्या जूनअखेर, ३,६५० पर्यंत वाढली आहे. काही एंजिनिअर्सनी केंद्रात नावे न नोंदविलेली असण्याची शक्यता आहे.

कंपन्यांतील ठेवींवरील निर्बंध अनिष्ट

“रिझर्व्ह बँकेने कंपन्यांच्या ठेवींवर जबर निर्बंध लादले आहेत. त्यापुढे पुष्कळ कंपन्यांच्या आर्थिक स्थितीवर दूरगामी परिणाम होणार असून अत्यावश्यक अशा भांडवलाचा व त्यांची उपासमार होणार आहे. म्हणून हे निर्बंध आहेत तसेच अमलात आणले तर केवळ सध्या अस्तित्वात असलेल्या कंपन्यांवरच नव्हे तर नव्याने निघणाऱ्या कंपन्यांवरही अतिशय अनिष्ट परिणाम होणार आहे. अशा ठेवी स्वीकारणाऱ्या कंपन्यांची संख्या महाराष्ट्रात सर्वांत जास्त असल्याने महाराष्ट्र सरकारने या निर्बंधाबाबत आपला तीव्र विरोध रिझर्व्ह बँकेला कळवून या निर्बंधात योग्य त्या सुधारणा करण्याची निःकड रिझर्व्ह बँकेला पटवावी अशी माझी मुख्य भेटी ना. वसंतराव नाईक यांना विनंती आहे” अशा आशयाचे उद्गार श्री. शंतनुराव किर्लोस्कर यांनी मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीजच्या वृत्तिसाध्या वार्षिक साधारण सभेतील अध्यक्षीय भाषणात काढले.

हे नवे वर्ष आमच्या वाचकांस व हितचिंतकांस सुखाचे व समृद्धीचे जावो.

लोकरीच्या कापडाच्या धंध्याचे भवितव्य

चौथ्या पंचवार्षिक योजनेच्या कालात राजस्थानात गुरांच्या व मेंढ्यांच्या पैदाशीचा कार्यक्रम हाती घेण्यात येणार आहे. हा कार्यक्रम भारतामधील लोकरीच्या कापडाच्या धंध्याच्या दृष्टीने महत्वाचा ठरणार आहे. कारण, देशातील लोकरीचे उत्पादन व त्याची प्रतवारी ठरविण्याची व्यवस्था ह्या दोन बाबींकडे कार्यक्रमात विशेष लक्ष देण्यात येणार आहे. हिंदमधील लोकरीच्या कापडाच्या धंध्याला अजूनही परदेशातील लोकरीवर अवलंबून राहावे लागते. लोकरीचे तलम कापड तयार करण्यासाठी चांगल्या प्रतीची ८ कोटी रुपयांची लोकर आयात करावी लागते. राजस्थानात हाती घेण्यात येणारी योजना पार पाडण्यात यश आले तर १९७१ च्या सुमारास भारत लोकरीच्या बाबतीत बराचसा स्वयंपूर्ण होण्याची शक्यता आहे. देशातील मेंढ्यांची संख्या ४ कोटी असून त्यापैकी एक पंचमांश जनावरे राजस्थानात आहेत. देशातील लोकरीच्या एकूण उत्पादनापैकी ४५ टक्के उत्पादन राजस्थानात होते. ३ कोटी पौंड लोकरीच्या उत्पादनापैकी अर्धे उत्पादन परदेशी निर्यात करण्यात येते. उत्पादित लोकरीची प्रतवारी ठरविण्यावर आता लक्ष केंद्रित करण्यात येणार आहे. गालिच्यासाठी लागणारी लोकर मुख्यतः निर्यात करण्यात येते. ही लोकर आणि चांगल्या कापडासाठी लागणारी लोकर वेगळी करण्यात आली तर लोकरीच्या कापडाच्या धंध्याचे परावलंबित्व नष्ट होण्याच्या मार्गाला लागेल. कापडासाठी लागणारी निम्मी लोकर तरी ह्या मार्गाने उपलब्ध होऊ शकेल. परंतु लोकरीची प्रतवारी शास्त्रशुद्ध रीतीने करण्यासाठी आधी मेंढ्यांचे नीट वर्गीकरण करण्यात आले पाहिजे. आतापर्यंत अवघ्या ८० लाख जनावरांची ह्या दृष्टीने वर्गवारी करण्यात आलेली आहे.

कायद्याबद्दलच्या अनादराची कारणे आर्थिक

इंडियन चेंबर ऑफ कॉमर्स ह्या संघटनेने कलकत्ता येथे औद्योगिक विकासासंबंधी विचार करण्यासाठी परिषद आयोजित केली होती. ह्या परिषदेत बोलतांना श्री. बी. एम. बिर्ला म्हणाले की देशात सध्या कायद्याविषयी अनादराची भावना बळावून अस्वस्थ वातावरण निर्माण झाले आहे. ह्या वातावरणाचे मूळ सरकारने स्वीकारलेल्या चलनवाढीत आणि त्यामुळे झालेल्या किमतीच्या अफाट वाढीत आहे. किमती चढत गेल्यामुळे लोकांचे जीवनमान खालावले आहे. हिंदी लोक काम करण्यास असमर्थ आहेत अगर उत्पादन करण्यास असमर्थ आहेत असे सुद्धीच नाही. लोकात कोणत्याही प्रकारचे दोष नाहीत. परंतु त्यांच्या क्रियाशीलतेवर कडक आणि असमंजस बंधने घालण्यात आलेली असल्यामुळे सध्याची परिस्थिती निर्माण झाली आहे. जबर कर आणि नियंत्रणे ह्यांनी त्यांना जखडून टाकलेले आहे. खरे म्हणजे भारताला त्यागमय जीवनाची आवश्यकता

नाही. त्याला समृद्धीची जरूरी आहे. ८० टक्के लोकांचे जीवनमान इतक्या कनिष्ठ दर्जाचे आहे की त्यात अधिक काटकसरीने राहण्यास जागाच राहिलेली नाही. बहुसंख्य लोकांना फक्त स्वस्त मिळणारे अन्नच खाणे परवडते. अशा स्थितीत खाण्याच्या पदार्थात विविधता आणण्याची भाषा बोलणे म्हणजे त्यांची क्रूर थड्या करण्यासारखे आहे. देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर परदेशीय चलनाचा जो निधी लाभला होता तो मोठा होता. उद्योगधंद्यात करावयाची गुंतवणूक जर शहाणपणाने करण्यात आली असती आणि आर्थिक धोरण वास्तव व व्यवहाराला धरून आखण्यात आले असते तर सध्या ज्या मालाची आयात करण्यात येते त्या मालापैकी मोठा हिस्सा देशातच उत्पादन करता आला असता. त्याशिवाय सध्या कर्जाचा जो मोठा बोजा आहे तोही उत्पन्न झाला नसता.

हिंदूच्या औद्योगिक वाढीला प्रशस्तीपत्र

धातूच्या ओतकामाच्या कारखान्यांची व इतर एंजिनिअरिंग कारखान्यांची पाहणी करण्यासाठी परदेशी तज्ज्ञांच्या एका मंडळाने दौरा काढला होता. ह्या धंध्यातील तज्ज्ञांची आंतरराष्ट्रीय परिषद दिल्ली येथे भरविण्यात आली होती, तिला हे तज्ज्ञ इतर देशांच्या देशाहून आले होते. त्यांनी दुर्गापूर येथील पोलाद कारखाना, रांची येथील भारी यंत्रसामग्रीचा कारखाना, चित्तूरजन येथील रेल्वे एंजिनांचा कारखाना, कुलटी येथील लोखंड व पोलादाचा कारखाना आणि जमशेडपूर येथील टाटा कंपनीचा कारखाना ह्या ठिकाणांना भेटी दिल्या. परिषदेचे अध्यक्ष दौऱ्यासंबंधी बोलतांना म्हणाले की गेल्या १७ वर्षांच्या अवधीत भारताने सार्वजनिक व खाजगी क्षेत्रांत भारी व मूलभूत उद्योगधंदे उभारण्याच्या कामात केलेली प्रगती डोळ्यात भरण्यासारखी आहे. हे धंदे उभारण्यास १७ वर्षांचा काल अल्पच समजला पाहिजे. भारताने धातूच्या ओतकामाच्या उद्योगधंद्यात बरीच उत्पादनक्षमता संपादन केलेली आहे आणि उच्च प्रतीचे तंत्रज्ञानही पैदा केले आहे. परंतु उत्पादन वाढविण्याकडे आणि उत्पादनाचा खर्च कमी करण्याकडे मात्र पुरेसे लक्ष देण्यात आलेले नाही. सार्वजनिक विभागातील जास्त उत्पादन-खर्चाचे एक कारण असे आहे की ह्या विभागातील कारखान्यात प्रारंभीच अवाढव्य उत्पादनक्षमता उभारण्यात येते, आणि तिचा पूर्ण उपयोग झाला नाही म्हणजे साहजिकच उत्पादनाचा खर्च वाढतो. शिवाय सार्वजनिक मालकीच्या औद्योगिक संघटनात उत्पादकतेच्या महत्त्वाची जाणीवही पुरेशी असत नाही. हिंदमधील ओतकामाचे कारखाने विशिष्ट उद्योगधंद्यांच्या गरजा भागविण्यासाठी काढण्यात आलेले असल्यामुळे त्यांच्या उत्पादनात विविधता आणणे कठीण जाते. परिणामी, उत्पादनखर्चात वाढ होते.

परदेशात शिकलेल्या शास्त्रज्ञांचा उपयोग

मध्यवर्ती सरकारने तंत्रज्ञांची व शास्त्रज्ञांची एक यादी तयार ठेवून जसजशा संधी उपलब्ध होतील तसतसा त्यांचा योग्य ठिकाणी उपयोग करून घेण्याचा उपक्रम केलेला आहे. काही महिन्यांपूर्वी ह्या यादीतील ५० शास्त्रज्ञांना नोटिसा देण्यात आल्या होत्या. हे शास्त्रज्ञ स्वतःसाठी योग्य अशा जागा शोधण्याचा प्रयत्न करित नाहीत अशी टीका सरकारतर्फे करण्यात आली होती व परदेशी शिकण्यास गेलेल्या शास्त्रज्ञांविरुद्ध काही आरोप करण्यात आले होते. तथापि, ह्या प्रश्नाची दुसरी बाजूही लक्षात घ्यावयास हवी. निरनिराळ्या शास्त्रांत पारंगत असलेले अनेकजण अमेरिकेसारख्या प्रगत देशात नोकरीसाठी जातात. पण हा प्रकार फक्त भारतातच घडतो असे नाही. ब्रिटनमधूनही बुद्धिमान शास्त्रज्ञ अमेरिकेस जातातच. संयुक्त अरब प्रजासत्ताक सरकारचीही अशीच तक्रार आहे. भारतापुरतेच पाहावयाचे तर सध्या सुमारे ५,००० वरिष्ठ प्रतीचे हिंदी शास्त्रज्ञ अमेरिकेत व ब्रिटनमध्ये काम करित आहेत. ह्यांपैकी पुष्कळजण भारतात येऊन आपल्या देशाला आपल्या ज्ञानाचा फायदा देण्यास उत्सुक असतात. पण भारतात आल्यावर त्यांना त्यांच्या खास शाखेतील काम मिळेलच ह्याची शाश्वती नसते. त्यामुळे कामाचे अभावी कुंचबणा होण्याचा धोका उत्पन्न होतो. परदेशात शास्त्रज्ञांना अधिक चांगले वेतन मिळते हे खरे असले तरी सर्वच वेतनावर नजर ठेवून जागतात असे म्हणता येणार नाही. परदेशी शिक्षणास गेलेले शास्त्रज्ञ आता अधिक प्रमाणात मायदेशी परत येऊ लागले आहेत. १९६१-६२ साली अवघे २०० परदेशी शिक्षण घेतलेले शास्त्रज्ञ परत आले. आता दरसाल १ हजार शास्त्रज्ञ परततात आणि त्यांच्यापैकी ७० टक्के लोकांना योग्य अशा नोकऱ्याही मिळतात.

राजस्थानमधील अणुविद्युत्-केंद्राचा विस्तार

कॅनडा आणि भारत ह्यांच्या दरम्यान राजस्थानमध्ये बांधण्यात येत असलेल्या अणुविद्युत्-केंद्राचा विस्तार करण्यासाठी एक करार करण्यात आला आहे. विस्ताराचे काम पूर्ण झाल्यावर केंद्रात २ लाख किलोवॉट अधिक वीज निर्माण होऊ लागेल. आता त्याची विद्युत्-उत्पादनक्षमता ४ लाख किलोवॉट इतकी होईल. राजस्थान व त्याच्या शेजारी असलेली राज्ये ह्यांना मिळणाऱ्या वीजपुरवठ्यात त्यामुळे सुधारणा होईल. विस्ताराच्या कामाबद्दलच्या अटी १९६३ साली करण्यात आलेल्या कराराप्रमाणेच असतील. कॅनडाने ह्या कामासाठी भारताला ३.८५ कोटी डॉलर्स कर्ज देण्याची तयारी दाखविली आहे. कर्जाचा उपयोग करून जरूर ती यंत्रसामग्री व उपकरणे कॅनडात खरेदी करण्यात यावयाची आहेत. तथापि शक्य तितक्या अधिक प्रमाणात हिंदी तंत्रज्ञांचे आराखडे व हिंदी उपकरणे वापरण्यात येतील.

जवळच्या निर्यात बाजारपेठेकडे दुर्लक्ष !

निर्यात व्यापारात वृद्धी करून परदेशीय चलनाची प्राप्ती वाढविण्याचे प्रयत्न निरनिराळ्या निर्यात-वाढ-मंडळातर्फे करण्यात येत आहेत. त्या मंडळाचे कार्य उपयुक्तही ठरते. परंतु काही वेळा जवळच्या बाजारपेठेचा फायदा घेण्याकडे अहेतुकपणे दुर्लक्ष होते असे दिसते. इंडियन मार्केटिंग असोसिएशनचे अध्यक्ष श्री. शिवराम नायर ह्यांनी एका पत्रकात मॅलेशिया आणि सिंगापूर येथील बाजारपेठांत हिंदी माल फारसा दिसत नसल्याची तक्रार केली आहे. ते म्हणतात की मॅलेशिया आणि सिंगापूरची बाजारपेठ भारतापासून अवघ्या १,६०० मैलांवर आहे. तेथील लोकसंख्येत हिंदूमधून आलेल्या नागरिकांचे प्रमाण एक पंचमांशाइतके आहे. असे असूनही तेथील बाजारपेठेत भारतीय बनावटीचा माल फारच अल्प प्रमाणात दिसतो. नाही म्हणण्यास हिंदी बोलपट मात्र तेथील चित्रगृहातून दाखविण्यात येतात. ह्याच्या उलट जपानी व्यापारी कंपन्यांनी आपल्या कचेऱ्या तेथे धाटलेल्या आहेत आणि कोणत्याही भागात भपकेबाज व आकर्षक रीतीने आपल्या मालाचे प्रदर्शन मांडले आहे. मॅलेशियाच्या सरकारने आंता औद्योगीकरणाचे धोरण स्वीकारलेले आहे. ह्या नव्या परिस्थितीत हिंदी व्यापाऱ्यांना व उद्योगपतींना तेथे बस्तान बसविण्यास चांगला वाव मिळू शकेल. मॅलेशियन उद्योगपतींशी सहकार्य करून तेथे कारखाने काढणे शक्य आहे. सिंगापूर आणि कुआलालंपूर सारख्या राजधानीच्या मोठ्या शहरांतून हिंदी कंपन्या अगर त्याचे संघटित गट ह्यांना वाव मिळण्यासारखा आहे. हिंदूमध्ये तयार होणाऱ्या मालाचे आणि निर्यात करता येणाऱ्या वस्तूंचे एखादे प्रदर्शन तेथे भरविल्यास ह्या देशांची बाजारपेठ हस्तगत करण्याच्या कामी पहिले पाऊल उचलल्यासारखे होईल.

भूमिहीन शेतकऱ्यांसाठी चार वसाहती

महाराष्ट्र सरकारने खवतमाळ जिल्ह्यांतील भूमिहीन शेतकऱ्यांसाठी ४ नमुनेदार वसाहती स्थापन करण्याचे ठरविले आहे. वसाहतीच्या प्राथमिक तयारीचे काम लवकरच सुरू करण्यात येईल. सर्व वसाहतीसाठी मिळून १५ लाख रुपये खर्च येईल असा अंदाज आहे. वसाहतीसाठी ४ सेडी निवडण्यात आली असून त्यांच्या परिसरात ३,६५० एकर जमीन उपलब्ध होईल. ह्या जमिनीवर ३०० भूमिहीन शेतकरी कुटुंबांची सोय करण्यात येणार आहे. ज्याने ५ वर्षे शेती केली आहे अशा प्रत्येक शेतकऱ्याला २० एकर जमीन लागवडीसाठी मोफत देण्यात येणार आहे. त्याशिवाय बैल, बीबियाणे व शेतीच्या अवजारासाठी सरकारकडून कर्जाच्या व इतर रूपाने मदतही देण्यात येणार आहे. राहण्यासाठी घरे, पाणीपुरवठा व इस्पितळ ह्या सोईही करून देण्यात येतील.

चहाचे ब्रिटिश मळेवाले मायदेशी चालले

आसाम राज्यातील चहाच्या मळ्यांचे ५० मालक व बंगालमधील २० मळेवाले अलीकडे मायदेशी परतले आहेत. त्यांनी ह्या महिन्याच्या आरंभी मुंबईहून बोटीने प्रयाण केले. रुपयाच्या अवमूल्यनामुळे आणि वाढत्या करामुळे त्यांना चहाच्या मळ्यावर काम करणे किफायतशीर वाटत नाही. मार्च अखेर आर्थिक वर्ष संपले म्हणजे आणखी ५० ब्रिटिश मळेवाले भारत सोडून जातील असा अंदाज आहे. आसाममध्ये ४०० ब्रिटिश मळेवाले असून उत्तर बंगालमधील त्यांची संख्या २०० आहे. आसाम राज्यात ७४६ चहाचे मळे आहेत. त्यांपैकी २६७ मळे ब्रिटिश नागरिकांच्या मालकीचे आहेत.

पुरुषांना स्त्री होण्याची हौस

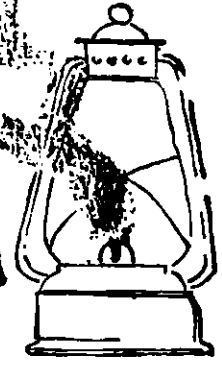
अमेरिकेतील कॅलिफोर्निया विद्यापीठात स्त्री-पुरुषांवर लिंग बदलण्याची शस्त्रक्रिया करणारे खाते आहे. ह्या खात्याकडे शस्त्रक्रियेसाठी करण्यात येणाऱ्या १०० अर्जात ६६ अर्ज पुरुषांचे असतात. त्यांना स्त्रिया व्हावेसे वाटत असते. अशा प्रकारच्या शस्त्रक्रियांसाठी स्त्रियांपेक्षा पुरुषांकडूनच अधिक अर्ज येतात. काही समाजशास्त्रज्ञांच्या मताने अमेरिकन समाज पद्धतीत स्त्रियांचे वर्चस्व अधिकाधिक वाढत असून पुरुषांचे वर्चस्व घसरणुंडीला लागले आहे. समाजात आर्थिक, सामाजिक आणि लैंगिक स्वातंत्र्य दृढमूल झाले अगर् होऊ लागले की स्त्री-पुरुष समान पातळीवर येतात असे सामान्यतः मानण्यात येते. परंतु अमेरिकन स्त्री मात्र अधिक हक्क गाजवणारी आणि आक्रमक वृत्तीची होत चालली आहे. थोडक्यात, अमेरिकेत स्त्री-राज्य होऊ घातल्याचे दिसत आहे.

भारत इलेक्ट्रॉनिक्स कारखान्याची प्रगती

भारत इलेक्ट्रॉनिक्स कारखान्याचा १९६५-६६ सालचा अहवाल वार्षिक सभेस सादर करण्यात आला. कारखान्याने वसूल भांडवलावर ६ टक्के नफा जाहीर केला आहे. गतसाली कारखान्याने ५ टक्केच नफा वाटला होता. अहवालाच्या वर्षी कारखान्यात ९२.६७ लाख रुपये किमतीची उपकरणे व यंत्रांचे सुटे भाग तयार करण्यात आले. गेल्या वर्षाच्या उत्पादनाशी तुलना करता उत्पादनात ३१ टक्क्यांनी वाढ झालेली आहे. प्राप्तीवरील करांची तरतूद करण्यापूर्वीचा कंपनीचा नफा १४४ लाख रुपये आहे. मागील वर्षी हा नफ्याचा आकडा ९६.५९ लाख रुपये होता. कारखान्यात काम करणाऱ्या नोकरवर्गाला त्याच्या मूळ पगाराच्या व महागाई भत्त्याच्या २० टक्के बोनस जाहीर करण्यात आला आहे. कारखान्याच्या प्रारंभापासून १९६६ च्या मार्च अखेरीपर्यंत कारखान्यात झालेल्या उत्पादनामुळे १७.७८ कोटी रुपयांचे परदेशीय चलन वाचले आहे.

श्री. वा. काळे ह्यांची
कौटुंबिक व सामाजिक जीवनावरील पुस्तके
१ कण आणि क्षण, २ पुढे पाऊल,
३ तुमचे स्थान कोणते ?

धूर म्हणजेच
संकटाला
आमंत्रण...

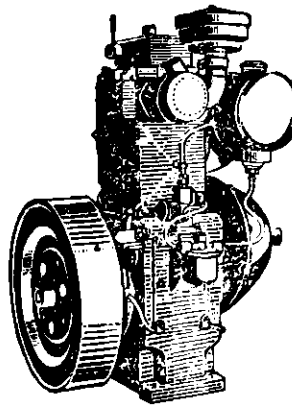

परंतु
किलोस्कर डिझेल इंजिन
वापरण्याने धूरही होत नाही व
संकटेही उपस्थित होत नाहीत...

बहुधा, प्रत्येक दीन वेतक्यांमाले
एकतरी किलोस्कर डिझेल
इंजिनचा मालक असतो.

शेतकरी व बागायतदार यांना भरपूर
पैसा मिळविण्यास मदत करणारी,
असा लौकिक या अति उत्कृष्ट असा
किलोस्कर डिझेल इंजिनांच्या काळ-
क्षमतेमुळे संपादन केला आहे.

विनयासाठी व अजोड कार्यक्षमता
आपल्या उत्पादनात अधिक भर
घालील. दिवाय ती ठिकठिकाणी
सहजरिया हलकितं येतात, हत्केच
वडे तर त्यातील यांत्रिक सुटे भाग
बदलण्यास आपल्याला कुणावरही
अवलंबून राहाण्याची गरज पडत
नाही. विज्ञानतरपी सेवा व सुटे भाग
मिळण्याची हमी दिली जाते. ती
निराळीच.

किलोस्कर

डिझेल इंजिन्स

३ ते १५ हॉर्स पॉवर

किलोस्कर ऑइल इंजिन्स लिमिटेड.

एल्फिन्स्टन रोड, पुणे-३ (भारत)

भारतातील मोटारधंद्याचे वाढते उत्पादन

	१९५५	१९६०	१९६१	१९६२	१९६३	१९६४
मोटारगाड्या	९,४९२	१९,०९२	२१,६६०	२३,३२८	१५,७०८	२३,२३२
जीप्स	३,३३६	५,४९६	७,०५६	७,५९६	८,११२	१०,३९२
ट्रक्स	१०,२६०	२७,५२८	२५,६०८	२६,८२०	२८,३८०	३३,४८०
मोटारसायकली	४२०	३,९९६	९,०८४	८,८३२	९,०३६	१३,८६०
स्कूटर्स	५२८	१३,०२०	१५,३३६	१४,३१६	१५,४३२	२०,०४०
तिचाकी वाहने	—	४९२	१,२७२	१,४२८	१,७०४	२,४९६
ट्रेलर्स	१,६८०	२,०१६	३,०४६	२,०२८	३,३८४	६,७९२

जगानच्या दोन बेटांना जोडणारा बोगदा

ब्रिटन व फ्रान्स ह्यांना जोडणारा व खाडीखालून जाणारा बोगदा खोदण्यात येणार असल्याचे प्रसिद्ध आहे. ह्या बोगदाबद्दलची माहितीही मधून मधून येत असते. पण अशाच प्रकारच्या दुसऱ्या बोगदाची माहिती फारशी प्रसिद्ध नाही. जपानमधील हॉनशू आणि होकाइडो ह्या बेटांना जोडणारा बोगदा काही जपानी कंपन्या मिळून बांधित आहेत. ह्या दोन बेटांमधील खाडी १४ मैल रुंदीची आहे. इंग्लिश खाडीखालील संकल्पित बोगदापेक्षा ह्या बोगदाची लांबी कमी असली, तरी तिचा समुद्राखालून जाणारा मार्ग तिपटीने अधिक खोल आहे. एंजिनिअरिंगच्या शाखाच्या दृष्टीने हे काम फार महत्त्वपूर्ण माने जात आहे. जगातल्या अशा प्रकारच्या मोठ्या कामात त्याची गणना करण्यात येत आहे. बोगदा खणण्यासाठी करावयाच्या प्राथमिक कामाला २० वर्षांपूर्वीच सुरुवात करण्यात आलेली आहे. १९७५ च्या सुमारास बोगदा पूर्ण होऊन त्यातून वाहतुकीला प्रारंभ करण्यात येईल असा अंदाज आहे. बोगदाचा खर्च २०० कोटी रुपयांच्या घरात जाईल. तथापि हा बोगदा खणण्यामागे आर्थिक हेतू आहे. एंजिनिअरिंगचे एक साहसी काम एवढेच त्याचे महत्त्व नाही. जपानच्या एकूण क्षेत्रफळापैकी २० टक्के जमीन होकाइडो ह्या बेटात सामावलेली आहे. परंतु एकूण लोकसंख्येपैकी ५ टक्केच लोक ह्या बेटाचे रहिवासी आहेत. होकाइडो बेटाचा आर्थिक विकास त्वरेने घडवून आणण्यासाठी समुद्राखालील ह्या नव्या मार्गाचा मोठा उपयोग होण्यासारखा आहे. सगळ्यात मांज म्हणजे बोगदा बांधण्याचा निर्णय अधिकृतरीत्या घेण्यात आलेला नाही, आणि तरीही बांधकामाशी संबंधित असलेल्या कंपन्या आपले काम करित आहेतच. बोगदाचे काम पूर्ण झाल्यावर त्याला अधिकृत मान्यता देण्यात येईल अशी त्यांची समजूत आहे. म्हणूनच त्यांनी ही जोखीम पत्करली आहे.

रासायनिक खताचे आणखी दोन कारखाने

भारत सरकारच्या आर्थिक समितीने बिहारमध्ये एक आणि आसाममध्ये एक रासायनिक खताचा कारखाना काढण्याचा निर्णय घेतला आहे. कारखान्यासाठी लागणारे भांडवल सरकारच उभारणार आहे. कारखान्याची जागा ठरविण्याचे काम खनिज तेल आणि रसायन खात्याकडे सोपविण्यात आले आहे त्याचप्रमाणे पैसे उभारण्याचे कामही ह्याच खात्याने अर्थखात्याच्या सल्लामसलतीने करावयाचे आहे. देशातील खताचे उत्पादन वाढविण्याच्या दृष्टीने दुर्गापूर व कोचीन येथे दोन कारखाने उभारण्याचे काम ह्यापूर्वीच हाती घेण्यात आले आहे. बिहारमधील कारखाना बरौनी येथे स्थापन करण्यात येण्याचा संभव अधिक आहे. कारण, रासायनिक खताच्या निर्मितीसाठी लागणारा कच्चा माल ह्या ठिकाणी सुलभतेने मिळण्यासारखा आहे. बरौनी येथील तेलशुद्धीचा कारखाना चालू झाला असल्याने खतांच्या उत्पादनासाठी लागणारा कच्चा माल तेथे तयार होऊ लागला आहे. आसाममधील कारखाना नैसर्गिक वायूच्या साहाय्याने स्थापन करण्यात येणार आहे. ह्या राज्यातील नामरूप भागात नैसर्गिक वायू विपुलतेने मिळण्यासारखा असल्याने नामरूप भागातच नवा खताचा कारखाना उभारण्यात येण्याची शक्यता अधिक आहे. दोन्ही कारखाने प्रत्येकी २ लाख टन अमोनियाचे उत्पादन करू शकतील. कारखान्यांच्या उभारणीसाठी लागणाऱ्या खर्चापैकी काही खर्च परदेशीय चलनात करावा लागेल परंतु त्याचा फारसा बोजा सरकारवर पडणार नाही. कारण कारखान्यासाठी जरूर असणाऱ्या परदेशी चलनापैकी ३ ते ३.५ कोटी डॉलर्स देण्याची तयारी इटालियन कंपन्यांनी दाखविली आहे. त्यामुळे भारत सरकारला ५० लाख ते १ कोटी डॉलर्सपेक्षा अधिक परदेशीय चलन उपलब्ध करून द्यावे लागणार नाही. इटालीने दिलेले कर्ज भारताला अर्थातच परत करावे लागेल.

ग्रेटब्रिटनमधील परदेशी विद्यार्थ्यांच्या फीमध्ये वाढ

ग्रेटब्रिटनमधील कॉलेजामधील परदेशीय विद्यार्थ्यांची फी वाढविण्याचे त्या सरकारने ठरविले आहे. गेल्या वर्षी ३०,००० परदेशी विद्यार्थ्यांनी फीच्या रूपाने जेवढे पैसे दिले, त्यापेक्षा त्यांचेवर १ कोटी, ८० लक्ष पौंड खर्च जास्त झाला होता. ह्या ३०,००० विद्यार्थ्यांपैकी ७,००० विद्यार्थी ज्या ठिकाणी उच्च शिक्षणाची चांगली सोय आहे, अशा देशांतून आलेले होते. फीवाढ केली, तरी फीमधील सवलत पूर्वीपेक्षा जास्त प्रमाणात दिली जाईल.

डॉलरची किंमत किती उतरली ?

१९३९ साली डॉलरची जेवढी किंमत होती (१०० सेंट्स) तिच्या मानाने आता ती ४४ सेंट्स उरली आहे, १९५५ च्या मानाने ८४ सेंट्स आहे, १९६० च्या मानाने ९४ सेंट्स आहे, १९६५ च्या मानाने ९९.५ सेंट्स आहे. म्हणजे डॉलरची किंमत गेल्या काही वर्षांत फारशी कमी झालेली नाही.

सरदारगृह

मुंबईत राहण्याची व भोजनाची उत्तम सोय.
मंगलकार्ये व मेजवान्या यांसाठी सोईस्कर ठिकाण.

— आमची वैशिष्ट्ये —

- * हीरकोत्सवानिमित्त अद्ययावत पद्धतीचे भोजनगृह व अनेक प्रकारच्या सुखसोयी.
- * टिळक जन्म-शताब्दीदिनी लोकमान्यांचे सरदारगृहात केलेले स्मारक.

फोन नं. :- ३८३३७] सरदारगृह प्रा. लि. [तार-सरदारगृह
क्रॉफर्ड मार्केटजवळ, मुंबई २.

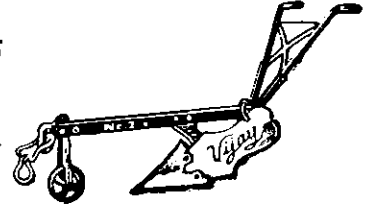
इंजिनारिंग मालाची वाढती निर्गत

वर्ष	कोटी रु.
१९५६	३.२८
१९५७	३.८९
१९५८	३.८४
१९५९	४.७२
१९६०	८.०८
१९६१	९.३३
१९६२	९.६३
१९६३	१२.८५
१९६४	१५.८६

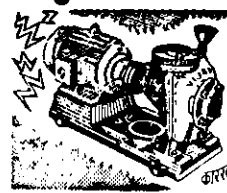
पुस्तक प्रकाशनात घट

१९६३-६४ मध्ये भारतात एकूण २४,५९६ पुस्तके प्रसिद्ध झाली. १९६४-६५ मध्ये ती संख्या २१,२६५ वर उतरली आणि १९६५-६६ मध्ये ती आणखी घटून २०,११५ वर आली. ह्या २०,११५ पुस्तकांपैकी १०,४२८ पुस्तके इंग्रजी भाषेतील होती.

महाराष्ट्र सरकारने
तगाईवर मंजूर केलेले
“विजय” नांगर
वापरा. ४, ६ व ८ बेली
फाळ व सुटे भाग

तसेच विजय सॅट्रिफ्युगल पंप्स

विजय पंपिंग सेट
३ ही.पौ. - २.२
५ ही.पौ. ३.०
श्रीलंकित मजबूत व कार्यक्षम
कोणत्याही मेकच्या मोटारीसोबत
विजय पंप सेट वापरा
न्यू विजय इंडस्ट्रीज लि.
विश्रामबाग, सांगली, महाराष्ट्र

१" ते ४" बेल्ट
ड्राइव्ह व
डायरेक्टर
कपल्ड, शिवाय

बोअरिंगचे हँड पंप्स, हँड रहाट, इ. इ.

— न्यू विजय इंडस्ट्रीज लि. —

(विश्रामबाग - सांगली महाराष्ट्र)

वैश्य को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

स्थापना : १९४५]

७, मुगभाट रस्ता, मुंबई-४.

[टेलिफोन ३५६५०२]

(१) बचत खाते :—व्याजाचा दर : द. सा. द. शे. रु. ४=००

(२) महाराष्ट्र राज्यातील प्रमुख गावांवर डिमांड ड्राफ्ट उपलब्ध

(३) खास बचत योजना :—घरी बसून खात्यात पैसे भरता येतात.

अधिक तपशिलासाठी लिहा अथवा भेटा.

मॅनेजर—ना. शं. कानिटकर

बिगर-बँकिंग कंपन्यांकडील ठेवी

रिझर्व्ह बँकेचा खुलासा

बिगर-बँकिंग कंपन्यांकडील बिगर-सभासदांच्या ठेवीवर २५% चे बंधन घालण्यात आले आहे, ते १ जानेवारी, १९६९ पासून पूर्णपणे अमलात येईल. मध्यंतरीच्या काळात-ह्या दोन वर्षांचे काळात-कंपन्यांनी नवीन ठेवी घेण्यास हरकत नाही; मात्र त्यामुळे २५% ची मर्यादा ओलांडली जाता कामा नये. पण, १ जानेवारी, १९६७ पूर्वीच्या ठेवी रिझर्व्ह करायला हरकत नाही. त्यामुळे २५% ची मर्यादा ओलांडली गेली, तरी आधीच घेतलेल्या काही ठेवींची परतफेडीची तारीख १ जानेवारी, १९६९ नंतर असेल, तर कंपन्यांनी काय करावे, असा प्रश्न उपस्थित करण्यात आला आहे. अशा प्रकरणी रिझर्व्ह बँक अपवाद करू शकेल आणि परतफेडीच्या तारखेपर्यंत मर्यादाभंगास सवलत देईल. १ जानेवारी, १९६७ पूर्वी स्वीकारलेल्या ठेवींनाच ही सवलत मिळू शकेल. कंपन्यांचे सभासद, संचालक, सेक्रेटरीज अँड ट्रेझर्स, मॅनेजिंग एजंट्स ह्यांच्याकडून बिगर-तारणावर कंपन्या कर्जे घेऊ शकतील. त्याचप्रमाणे संचालकांनी, सेक्रेटरीज अँड ट्रेझर्सनी किंवा मॅनेजिंग :एजंटंनी हमी घेतलेल्या कर्जासही हरकत नाही.

कुटुंबनियोजनाचा हुकमी उपाय

स्त्रियांच्या विवाहाचे वय वाढविण्याची सूचना

सध्या अमलात असलेल्या शारदा कायद्याप्रमाणे विवाहाचे वेळी वधूचे किमान वय १६ वर्षांचे असावे लागते, ते २१ वर्षांचे करावे, अशी सूचना मध्यवर्ती कुटुंबनियोजन इन्स्टिट्यूटने केली आहे. मध्यवर्ती कुटुंबनियोजन कौन्सिल त्या सूचनेचा विचार करणार आहे. "शारदा कायद्याने विवाह वय १४ वर्षांपासून १६ वर्षांपर्यंत वाढवीत नेले आहे. कायद्याने सामाजिक सुधारणा घडवून आणता येते, असे शारदा कायद्याने दाखवून दिले आहे. विवाहच उशीरा झाला, म्हणजे त्याचा अपत्यसंख्येवर आपोआपच परिणाम होईल." असे इन्स्टिट्यूटचे डायरेक्टर, डॉ. बी. एल. रैना ह्यांनी मत व्यक्त केले आहे.

सरकारने कायदा करून जरी स्त्रियांच्या विवाहास २१ वर्षांचे बंधन घातले, तरी त्याची अंमलबजावणी कठीण होईल. मुलींचे विवाह करून टाकून जबाबदारीतून मुक्त होण्याची पालकांची धडपड चालू असते; मुलींच्या भवितव्याची त्यामुळे काळजी उरत नाही. २१ व्या वर्षापर्यंत मुलीला अविवाहित ठेवणे कितीतरी पालकांना आर्थिक दृष्ट्या परवडत नाही, हे सत्य आहे. शारदा कायदा मोडला जातो, त्याचेही कारण तेच आहे. जी गोष्ट आर्थिक परिस्थिती सुधारून आणि प्रचार करून घडवून आणता येत नाही, ती केवळ कायदा करून साध्य होणे कठीण व अनिष्ट ठरेल; कायदा करून आपले कर्तव्य पार पाडल्याचे सरकारला सोडे समाधान लाभेल, एवढेच.

उमेदवारांसाठी तात्पुरते टेलिफोन

येत्या सार्वजनिक निवडणुकीचे वेळी निवडणूक लढविणाऱ्या सर्व पक्षांना तात्पुरते टेलिफोन मिळण्याच्या बाबतीत समान संधी मिळेल, असे सरकारतर्फे सांगण्यात आले आहे. सहा महिन्यांसाठी त्यांना तात्पुरते कनेक्शन मिळेल; प्रत्यक्ष उमेदवारांना, त्यांची उमेदवारी मंजूर झाल्यानंतर, स्वतःच्या निवडणूक विभागात तीन महिन्यांसाठी टेलिफोन मिळतील, एक लक्ष लोकवस्तीपेक्षा जास्त विभागातील उमेदवाराला प्रत्येकी दोन आणि इतर ठिकाणी एक टेलिफोन देण्यात येईल.

वॉल्ट डिस्नेचे मृत्युपत्र

वॉल्ट डिस्ने गेल्या महिन्यात मृत्यू पावले. त्यांनी १८ मार्च, १९६६ रोजी करून ठेवलेल्या मृत्युपत्राप्रमाणे त्यांच्या पत्नीला इस्टेटीपेकी ४५% हिस्सा मिळणार आहे; आणखी ४५% हिस्सा डिस्ने फाँडेशनला मिळेल आणि उरलेला १०% हिस्सा त्यांच्या तीन भाच्या व एक बहीण ह्यांना मिळेल. त्यांच्या दोन्ही भावांसाठी त्यांनी काहीही ठेवलेले नाही.

रिझर्व्ह बँकेचे नवे गव्हर्नर

पंतप्रधानांचे सेक्रेटरी, श्री. एल. के. झा ह्यांची रिझर्व्ह बँकेच्या गव्हर्नरपदी नेमणूक झाली आहे. ते आपल्या जागेवर १ जुलै रोजी रुजू होतील. सध्याचे गव्हर्नर श्री. पी. सी. भट्टाचार्य ह्यांची मुदत फेब्रुवारीअखेर संपत आहे, परंतु श्री. झा ह्यांच्या सोईसाठी ती जूनअखेर वाढविण्यात आली आहे.

गोवा स्वातंत्र्याची पाच वर्षे*

साडेचार शतकांच्या पारतंत्र्यातून मुक्त झालेला आपला गोमंतक केंद्रशासित राहावा की तो महाराष्ट्रात विलीन व्हावा, ह्याचा निर्णय गोमंतकीय जनतेला लवकरच घ्यावा लागणार आहे. "गोव्यातील जनता स्वतःच्या कर्तृत्वावर विश्वास ठेवून लोकशाहीची प्रगत राजवट स्वीकारणार, की केंद्र सत्तेच्या पंखाखाली राहून संकुचित, डबाबंद जीवन जगणार?" असा प्रश्न संपादक श्री. मु. शं. किलोस्कर ह्यांनी आपल्या प्रास्ताविकात गोमंतकीयांना विचारला आहे. गोमंतकीय जीवनाचा प्रवाह महाराष्ट्राच्या विशाल प्रवाहातच मिसळला पाहिजे, हेच निसर्ग व इतिहासक्रमास धरून आहे, असे त्यांनी त्याचे उत्तरही दिले आहे. प्रस्तुत प्रकाशनात श्री. दत्ता सराफ ह्यांनी घेतलेली गोव्याचे मुख्य मंत्री श्री. दयानंद बांदोडकर ह्यांची विशेष मुलासत भाऊसाहेबांच्या सौजन्यशील व्यक्तिमत्त्वावर आणि त्यांच्या कर्तृत्वावर उत्कृष्ट प्रकाश पाडणारी आहे. पहिल्या लोकनियुक्त मंत्रिमंडळाची कामगिरी वर्णन करणारे आणि अनुषंगिक माहिती देणारे अनेक लेख ह्या प्रकाशनात प्रसिद्ध करण्यात आले आहेत.

* किलोस्कर प्रेसचे विशेष प्रकाशन. ५० पैसे

मुंबईच्या प्रश्नांचा वृथा वाऊ

“जागतिक प्रमाणकानुसार पाहिले, तर मुंबई मोठी किंवा फार गजबजलेली आहे असे नाही. मुंबईचे नागरी अधिकारी न्यूयॉर्क, टोकियो किंवा बर्लिन यांच्याप्रमाणे योजनाबद्ध आसणी करित नाहीत म्हणून मुंबईच्या प्रश्नांचा आपणास वृथा वाऊ वाटत आहे. अशा स्थितीत मुंबईत कारखाने काढण्यावर बंदी घालणे चुकीचे होईल असे मला वाटते. तशी बंदी घातली, तर ते कारखानदार इतर राज्यांत जातील व त्या प्रमाणात आपण त्या उद्योगांना मुकू. महाराष्ट्राच्या आंतरप्रदेशाचा विकास हा मुंबईच्या विकासावर बऱ्याच प्रमाणात अवलंबून आहे, हे आपण विसरता कामा नये.”—श्री. शंतनुराव किलोस्कर ह्यांच्या, मराठा चेंबरमधील अध्यक्षीय भाषणातील उतारा.

शास्त्रीय संशोधकांना डॉ. रामन् ह्यांचा सल्ला

इंडियन अॅकॅडमी ऑफ सायन्स ह्या संघटनेची ३२ वी वार्षिक बैठक मद्रा येथे भरविण्यात आली होती. ह्या बैठकीत बोलताना डॉ. सी. व्ही. रामन् म्हणाले की, शास्त्रज्ञांनी आप-आपल्या ज्ञान-शाखांचा विचार करतांना साकल्यदृष्टी ठेवली पाहिजे. रसायनशास्त्र, जीवशास्त्र, पदार्थविज्ञानशास्त्र, गणित-शास्त्र इत्यादी शास्त्रे एकमेकांपासून अगदी निराळी आहेत असे मानता येत नाही. कोणत्याही एखाद्या शास्त्रशाखेत प्रगती करण्यात आली तर तिचा उपयोग इतर शास्त्रशाखांनाही झाल्या-शिवाय राहात नाही, हे लक्षात ठेवले पाहिजे. शास्त्रीय संशोधन करताना परदेशातून आयात केलेली नाजूक व सूक्ष्मतम उपकरणेच वापरण्याचा कल काही संशोधकांत दिसून येतो. तथापि भारतातच तयार करण्यात आलेल्या योग्य उपकरणांच्या साहाय्याने संशोधन करता येणार नाही असे नाही. शास्त्राच्या उच्च क्षेत्रातही त्यांच्या साहाय्याने संशोधन करता येईल.

शेतीच्या अवजारांसाठी संशोधन संस्था

इंडियन सोसायटी ऑफ अॅग्रिकल्चरल इंजिनिअरिंग ह्या संघटनेची ५ वी वार्षिक बैठक भोपाळ येथे भरविण्यात आली होती. शेतीशी संबंधित असणाऱ्या इंजिनिअरिंगसाठी एक संघटना स्थापन करण्याचा निर्णय बैठकीत घेण्यात आला. ह्या संस्थेने शेतीच्या अवजारांविषयी संशोधनाचे व नवेनवे नमुने व्हाडकून काढण्याचे काम करावयाचे आहे. त्याचप्रमाणे निर-निराळ्या प्रकारच्या शेतीच्या अवजारांच्या कार्यक्षमतेची चाचणीही संस्थेने करावयाची आहे. हिंदमधील शेतीच्या धंद्याची उत्पादनक्षमता वाढविण्यासाठी यंत्रचलित साधनांचा वापर आवश्यक आहे. परंतु ही साधने वापरण्यासाठी जमीन-धारणा कायद्यातील कमाल जमिनीची मर्यादा वाढविली पाहिजे असा इषारा बैठकीत देण्यात आला. प्रत्येक राज्याने भूगर्भात असलेल्या पाण्याचा शेतीसाठी वापर करण्यासाठी तपशीलवार पाहणी करावी अशीही शिफारस करण्यात आली.

भारतातील प्रमुख नागरी सहकारी बँक!

सारस्वत

का-आंपरिक बँक लि.

सारस्वत बँक लिमिटेड, गिरगांव, मुंबई ४.

वसूल भांडवल	...	रु. ११.९९ लाख
रिझर्व व इतर फंड्स	...	रु. १६.०८ "
डेवी	...	रु. ४३८.०२ "
खेळते भांडवल	...	रु. ४९०.७३ "

शाखा : फोर्ट, दादर, माहीम, वरळी, वडाळा, पुणे व
बेळगाव. महिला शाखा : सारस्वत
बँक-गृह, निकदचरी लेन, मुंबई ४.

स्थापना १९५८

दि युनायटेड वेस्टर्न बँक लिमिटेड

मुख्य कचेरी : सातारा (महाराष्ट्र)

अधिकृत भांडवल	रु. २० लाख
वसूल भांडवल	रु. १२ लाखांचेवर
खेळते भांडवल	रु. ६ कोटी, ५० लाखांचेवर
गंगाजळी	रु. ८ लाख, ५० हजारचेवर
डेवी	रु. ५ कोटी, ५० लाखांचेवर

शाखा सत्तावीस

मुदतठेवी आकर्षक व्याजाने स्वीकारल्या जातात.

रा. ना. गोडबोले, वि. श्री. वामले,
अध्यक्ष जनरल मॅनेजर
संचालक मंडळ

भारतातील सहकारी चळवळीची प्रगती

(१९६४-६५)

भारतातील एकूण सहकारी पतपेढ्यांची संख्या १९६४-६५ अखेर २,२४,४५४ होती. १९६३-६४ अखेर ती २,३२,९१६ होती. सर्वात जास्त घट उत्तर प्रदेशात (६,४६३) आणि ओरिसात (२,१६३) झाली.

प्राथमिक पतपेढ्यांची (प्राथमिक लँड मॉर्गेज बँका धरून) सभासद-संख्या ३४४.४२ लक्ष होती; म्हणजे पूर्वीच्या वर्षाच्या मानाने ती २४.११ लाखांनी अथवा ७.५३% ने वाढली.

त्यांचे स्वतःचे फंड ३२६ कोटी रु. चे ३७० कोटी रु. झाले. सेवते भांडवल १,६४८ कोटी रु. चे १,८९८ कोटी रु. झाले.

त्यांनी १९६४-६५ मध्ये ५८४ कोटी रु. ची कर्जे दिली; म्हणजे पूर्वीच्या वर्षापेक्षा ११.५७% कर्जे अधिक दिली.

वसुली ५०.५ कोटी रु. ची झाली; येणे कर्ज ६६१ रु. होते.

थकवाकी पूर्वीच्या वर्षी ९२ कोटी रु. होती, ती ११२ कोटी रु. वर गेली. म्हणजे, येणे कर्जाशी थकवाकीचे प्रमाण १६.९% पडते. पूर्वीच्या वर्षी ते १५.६% होते.

१९६४-६५ मध्ये राज्य सहकारी बँकांत एका बँकेची (अंदामान आणि निकोबर बेटांच्या बँकेची) भर पडून त्यांची संख्या २२ झाली. त्यांची सभासद संख्या सुमारे २,००० नी कमी होऊन २१,१५७ झाली. व्यक्ती सभासदात ५४ ची भर पडली. त्या सर्व बँकांचे वसूल भांडवल १.९८ कोटी रु. नी वाढून २७.४६ कोटी रु. झाले. त्यापैकी १.१५ कोटी रु. सहकारी संस्थांचे होते आणि बाकीचे सरकारचे होते. सेवते भांडवल ३२८ कोटी रु. चे ३७० कोटी रु. झाले. त्यापैकी ५६% कर्जाऊ होते.

सर्व राज्य सहकारी बँकांत महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक मोठी असून तिचे सेवते भांडवल ८४.४० कोटी रु. होते; तिची येणे कर्जे ६३.५६ कोटी रु. ची होती. तिच्या खालोखाल उत्तर प्रदेश आणि मद्रास केंद्रीय बँकांचा अनुक्रम येतो.

मध्यवर्ती सहकारी बँका

मध्यवर्ती सहकारी बँकांची संख्या ३६० होती; म्हणजे ती १२ ने कमी झाली. त्यांची सभासद-संख्या ३,६५,३९४ होती. सहकारी संस्था सभासदात ४,७३७ ची भर पडली, तर व्यक्ती सभासद ४,३५२ ने कमी झाले; सभासदात २,६१,२८८ सहकारी संस्था होत्या आणि १,०४,१०६ व्यक्ती होत्या. मध्यवर्ती सहकारी बँकांचे सेवते भांडवल ४६० कोटी रु. चे ५२५ कोटी रु. झाले. सेवत्या भांडवलापैकी ७४.४% चा विनियोग कर्जे देण्याकडे झाला. ठेवींचे सेवत्या भांडवलाशी प्रमाण महाराष्ट्रात सर्वात जास्त (५४.०%) होते.

स्वतःच्या फंड्सची दर मध्यवर्ती बँकेगणिक सरासरी संबंध भारताच्या बाबतीत २५.६२ लक्ष रु. आहे; मद्रास राज्यात ती सर्वात अधिक, ७९.६१ लक्ष रु. होती; महाराष्ट्रात ६२.२५ लक्ष रु. होती. एकूण ३६० बँकांपैकी फक्त ४४ बँकांचे स्वतःच्या मालकीचे फंड्स प्रत्येकी ५० लक्ष रु. पेक्षा अधिक होते. १ कोटी रु. पेक्षा जास्त ठेवीच्या बँकांची संख्या ४५ ची ५५ झाली. त्यापैकी २२ महाराष्ट्रात होत्या. अहमदनगर जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेत सर्वात जास्त ठेवी (५.७५ कोटी रु.) होत्या; त्या खालोखाल जळगाव जिल्हा बँकेचा (५.३२ कोटी रु.) आणि पुणे जिल्हा बँकेचा (५.१६ कोटी रु.) अनुक्रम लागला. सुरत जिल्हा बँकेकडे ५.११ कोटी रु. च्या ठेवी होत्या.

मध्यवर्ती बँकांनी दिलेली कर्जे ६०७ कोटी रु. ची होती; त्यापूर्वीच्या वर्षी ती ५२९ कोटी रु. ची होती. अल्प मुदतीची कर्जे ५७६ कोटी रु. ची होती. थकवाकीचे प्रमाण १५.७% चे वाढून १६.९% झाले.

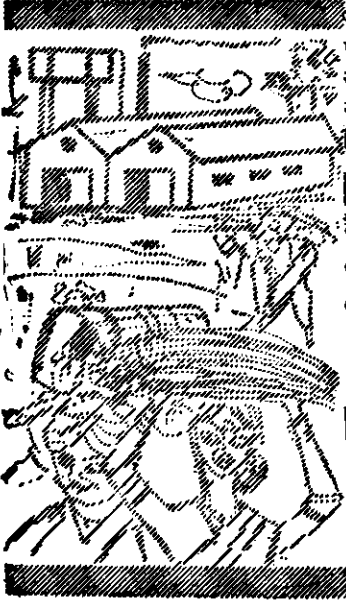
प्राथमिक शेतकी पतपेढ्यांची संख्या आणखी घटून २,०९,६२२ ची २,०१,०४६ झाली. त्यापैकी सुमारे दोन तृतीयांश मर्यादित जबाबदारीच्या आणि बाकीच्या अमर्यादित जबाबदारीच्या होत्या. सभासद संख्या २३७.२८ लाखांची २५४.११ लाखांवर गेली. कर्जदार सभासद १०९.५९ लाख होते. म्हणजे, एकूण सभासदांशी त्यांचे प्रमाण ४३% पडले. महाराष्ट्र, मध्य प्रदेश, गुजरात आणि पंजाब ह्या राज्यांत ते ५०% पेक्षा जास्त होते. त्यांचे सेवते भांडवल ४६.२८ कोटी रु. नी वाढून ते ४८६.६७ कोटी रु. झाले. त्यांचे वसूल भांडवल १०३.८६ कोटी रु. होते, त्यापैकी सरकारचे ९.९३ कोटी रु. होते. त्यांनी ३२१ कोटी रु. कर्जाऊ घेतलेले होते. त्यातले ३०५ कोटी रु. मध्यवर्ती सहकारी बँकांनी दिलेले होते. थकवाकी ९५.८५ कोटी रु. म्हणजे २५.९% होती. त्यापूर्वीच्या वर्षी ती ७७.३१ कोटी रु. म्हणजे २२.५% होती.

विगर-शेती पतपेढ्यांची (ह्यात मुख्यतः अर्बन बँकांचा आणि नोकरांच्या पतपेढ्यांचा समावेश होतो) संख्या १३,३२३ ची १३,७२९ झाली; त्यांची सभासद संख्या ५६.७७ लाखांची ६१.७३ लाख झाली. त्यांचे सेवते भांडवल ३३.१९ कोटी रु. नी वाढून २५१.०४ कोटी रु. झाले. त्यांच्याकडील एकूण ठेवीपैकी (१५९.०९ कोटी रु.) चार पंचमांश ठेवी महाराष्ट्र, प. बंगाल, मद्रास आणि गुजरात ह्या राज्यांतल्या आहेत. त्यांनी २३२.७५ कोटी रु. ची कर्जे दिली.

कामगारांना शहरेच आवडतात—गुजरात विद्यापीठा-तर्फे करण्यात आलेल्या पाहणीत असे आढळून आले की, बहुतेक कामगार ग्रामीण भागापेक्षा शहरात राहणेच पसंत करतात. कारण, शहरात त्यांना अधिक वेतन मिळते. कामगारांपैकी फक्त १८ टक्के कामगारच नोकरी संपल्यावर आपल्या मूळच्या गावी परतण्याची इच्छा करतात.

शेती आणि औद्योगिक प्रगतीची नवी क्षितिजे

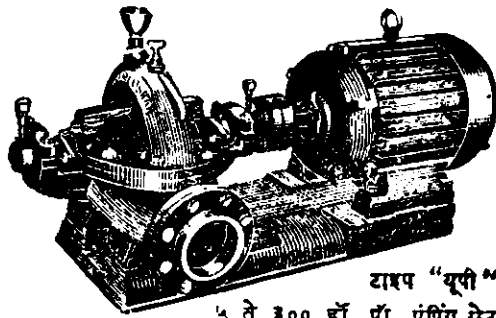
भारतातील निरनिराळ्या राज्यांमधून वीज निर्मितीच्या योजना कार्यवाहीत आल्यामुळे शेती आणि औद्योगिक प्रगतीची नवी क्षितिजे खुली झाली आहेत. आज खेव्यापाळ्यांतून शेतीसाठी लिफ्ट इरिगेशन, शहरी व ग्रामीण पाणी पुरवठा व इतर लहानमोठ्या उद्योगधंद्यांना लागणाऱ्या पाण्याचा पुरवठा किलोस्कर पंपिंग सेटस कार्यक्षमतेने करू शकतात. आपल्या योजनेसाठी कोणता किलोस्कर पंप सेट निवडावा याबाबतचा तांत्रिक सहा आपल्याला आमचेकडून विनामूल्य मिळू शकेल.

वैशिष्ट्ये :

- इबल सक्शन
- मजबूत बांधणी व दीर्घकाल टिकाऊ
- कार्यक्षम व काटकसरी
- शीज कमी व दुरुस्तीस सोपा

किलोस्कर

टारप "यूपी"

५ ते ३०० हॉ. पी. पंपिंग सेट
उत्पादक

किलोस्कर ब्रदर्स लि.

किलोस्कर वा डी, जि. व्हा सांगली

87964 82 1743 R

हे पत्र पुणे पेट शिवाजीनगर घ. नं. ९१५/१ आर्यभूषण छापखान्यात या वृत्तपत्राचे मालक श्री. श्रीपाद वामन काळे यांनी छापिले व 'दुर्गाधवास' ८२३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. डेकन जिमखाना), पुणे ४, येथे प्रसिद्ध केले.